

LAPPEEN LAIHIALLA (nykyisin Pontus) 25.4. 1918 TEHDYN SURMATYÖN MUISTOTILAISUUS JA LAATAN PALJASTAMINEN 14.6.2023

(koonnut: Antti Vanhanen ja Keijo Martikainen)

Esipuhe

Vuonna 1914 alkaneessa suursodassa Venäjän imperiumiin kuuluva Suomi oli vuoden 1917 loppuun mennessä jakautunut. Joulukuun itsenäisyysjulistus ei yhtenäistänyt kansakuntaa. Tammikuun lopussa alkoi sota, jossa vastakkain olivat hallituksen ja kansanvaltuuskunnan joukot, valkoiset ja punaiset.

Tämän kirjoituksen tarkoituksena on selvittää iltayöstä 25.4.1918 Lappeen pitäjän Laihian kylässä valkoisten joukkojen surmatyötä, ja keskiviikkona 14. päivänä kesäkuuta 2023 teloituspaijalla vietettyä muistohetkeä ja -laatan paljastustilaisuutta.

Johdanto

Vuoden 1918 sota oli kääntymässä loppua kohti. Aamulla 25. päivä huhtikuuta Joutsenon kirkko ja kylä paloivat. Pakolaisvirta sieltä vaelsi kohti parin peninkulman päässä olevaa Lappeenrantaa, josta matka jatkuisi Viipuriin. Se oli kansanvaltuuskunnan, punaisten viimeinen tukikohta. Huhut kulkivat ja kasvoivat. Valkoiset joukot olivat kuulleet niistä. Ulkopaikkakuntalaiset punakaartilaiset tekivät vielä tuona 25. päivänä Lappeenrannassa terroritekoja. Takaisinmaksu koitti seuraavina päivinä, kun valkoiset valloittivat Lauritsalan ja Lappeenrannan. Tuona torstaina 25.4. työmiehiä oli palaamassa todennäköisesti Saimaan kanavan kevätkunnostuksesta Laihian kylään (Pontus). Joutsenosta tullut valkoisten karkijoukko pysäytti heidät ja ehkä paikallisten avulla kerättiin vielä lähistöltä lisävangittavia. Sodan loppuvaiheen ilmapiirissä pidätettyjä ei kuulusteltu, ja saapuneen valkoisten joukkojen päällikkö antoi iltayöstä teloituskäskyn. Kaksikymmentä miestä ammuttiin Jooseppi Suikin omistamalle Savikkopellolle, jota kutsuttiin aikanaan myös pikkuvihan venäläissotilaitten vuoksi osaksi Vennäisenpeltoa. Yksi mies teloitettiin lähistölle rautatien kohdalle. Nykyhistorian termein tapahtumaa voidaan kutsua osana ”valkoista terroria”.

Tavoite muistokilven saamiseksi

Vuoden 1918 teloituspaijan omistajasukuun kuuluva Tuula Airio ja Antti Vanhanen, teloitettun jälkeläinen, olivat keskustelleet muistopuun saamisesta paikalle. Sen istutuspaikaksi ajateltiin Muukontien ja Juusteninkadun risteyksestä alkavan kevyen liikenteen väylän viheraluetta. Paula Kärjen neuvosta Antti Vanhanen soitti entiselle Lappeenrannan kaupunginhallituksen puheenjohtajalle Risto Kakkolalle, joka oli yhteydessä kaupunginpuutarhuri Laura Ratilaiseen ja ympäristösuunnittelija Anne Veijovuoreen.

Syyskuun 21. päivänä 2022 Ratilainen ja Veijovuori tulivat Pontukselle ja paikalla olivat myös Paula Kärki, Anne-Maija Laukas, Keijo Martikainen ja Antti Vanhanen.

Ratilaisen ja Veijovuoren ohjeistuksesta päätettiin, että hankitaan muistopuu ja -kivi, Muukontien kevyen liikenteen väylän viereen lähelle Juusteninkadun liittymää. Kaupunki lahjoittaisi muistokiven ja pihtakuusen. Muistopuu ajateltiin istutettavan toukokuun lopulla 2023. Perustettavalle työryhmälle jäivät käytännön järjestelyt.

Työryhmä

Hankkeen toteuttamiseksi koottiin työryhmä, johon kuuluivat:

Tuula Airio, kotiseutuaktiivi, turmapaikan maanomistajasuku, (tuolloin Jooseppi Suikki)

Sirkka Kaksonen, Lauritsala-Seura

Paula Kärki, kotiseutuaktiivi, Joutseno (Lauritsala)

Anne-Maija Laukas, Lauritsalan alueraati, alussa puheenjohtaja, (myöhemmin estynyt)

Keijo Martikainen, Lauritsalan työväenyhdistys, puheenjohtaja

Timo Talonpoika, Lappeen kotiseutuyhdistys

Antti Vanhanen, kotiseutuaktiivi, omaisten edustaja, sihteeri

Valmistelukokoukset

Työryhmä kokoontui Lauritsalan työväentalossa: keskiviikkona 22.3.2023, maanantaina 15.5. ja tiistaina 30.5.

Tilaisuuden ajankohta ja ohjelma

Muistopäiväksi valittiin lopullisesti keskiviikko 14. päivä kesäkuuta klo 15.00.

Tilaisuuden alussa *Kari Laine* soitti Finlandian, minkä jälkeen olivat kaupunginvaltuuston puheenjohtajan *Sanna Koskenrannan*, *Risto Kakkolan* (Liite 4.) ja omaisten edustajan *Antti Vanhasen* (Liite 5.) puheet. Lopuksi *Kari Laine* trumpettisoolo.

Keijo Martikainen toimi tilaisuuden johdossa ja juontajana.

Loppusoiton jälkeen oli mahdollisuus laskea kukkia muistokivelle.

Muut järjestelyt

Puheenjohtaja oli yhteydessä poliisilaitokseen ja selvitti, ettei virallista lupaa tarvittu ja paikoitukseen voitiin käyttää myös ajotien reunaa.

Muutamia penkkejä saatiin lainaksi Lauritsalan työväentalosta ja kovaäänislaite kaupungilta.

Antti Vanhanen liitti puheeseensa kiitokset hankkeen toteuttajille, esiintyjille ja kaikille paikalla olleille.

Joutsenon kotiseutuyhdistyksen edustajat *Marja ja Pekka Lukkari* paljastivat tilaisuuden lopuksi mustalla kankaalla peitetyn muistokiven (kuva).

Esa Rantanen oli pyydetty tilaisuuden kuvaajaksi.

Kutsut

Erilliset kutsut lähetettiin niille teloitettujen omaisille, joiden tiedot ovat saatavilla;

kaupunginvaltuuston kaikille ryhmille; Joutsenon, Lappeen, Lappeenrannan ja Lauritsalan seurakunnille, Lamposaaren ja Lauritsalan työväenyhdistykselle, Etelä-Karjalan museolle, Etelä-Karjalan maakuntayhdistykselle, Joutsenon ja Lappeen kotiseutuyhdistykselle, Lauritsala-Seuralle ja Jooseppi Muston haudan hoitajalle.

Puheenjohtaja ja sihteeri lähettivät keskiviikkona 17.5. sähköpostitse kutsun noin 30 yhteisölle ja yksityishenkilöille.

Muistokivi ja laatta

Muistokivi on harmaasta graniitista, kooltaan 17 cm x 30 cm, kokonaiskorkeus 105 cm, maan pinnalle jäävä osuus on 80 cm. Suurempi kivi olisi vaatinut erityisluvut.

Timo Talonpoika hoiti yhteyden Esa Rantaseen, joka hankkii laatan Virosta (kuva). Vähäiset kustannukset maksettiin lahjoitusvaroista.

Tiedotus

Keijo Martikainen hoiti tiedotuksen: lehdistö, radio, tv. (Liite 1.) Päätettiin, että käytetään ainoastaan mahdollisia järjestöilmoituksia.
Sanomalehti Etelä-Saimaassa oli 13.6.2023 surmatun omaisen Antti Vanhasen haastattelu.

Surmatut

Runsaan sadan vuoden takaisista tapahtumista ei ole enää varmuutta tarkkojen tietojen varmistamiseksi.

Työryhmä joutui arvioimaan teloitettujen määrää 21–23. Tiedot saatiin Sotasurmat 1914–1922-projektista, Työväen Arkiston vuoden 1919 SDP:n tilastoista, varatuomari Toivo Tapanaisen tilastoista Lappeenrannan kaupunginarkistosta, Paula Kärjen tutkimusaineistosta, Lappeen seurakunnan Kuolleitten kirjasta 1918–1920 sekä Marko Tikan ja Antti O. Arposen Koston kevät - tutkimuksesta.

Työryhmän kokousmuistioista käy ilmi selvityksiä vainajista. Lopulta päädyttiin 22 teloitettuun, mutta muistotilaisuuden jälkeen paljastui heitä olleen 21. (Liite 2.)

Laatan teksti: *Vuonna 1918 huhtikuun 25. päivänä täällä tutkimatta teloitettujen 22 miehen muistolle.*

Arkistointi

Sekä Työväen Arkistoon että Lappeenrannan kaupunginarkistoon lähetetään työryhmän kokousaineisto tallennettavaksi sekä selitys tilaisuuden kulusta ja kuvamateriaalia.

Läsnäolo

Muistotilaisuudessa oli 83 henkeä, mm. omaisia noin 15, kutsutuista järjestöistä ainakin Kokoomuksen, SDP:n ja Keskustan valtuustoryhmien, Lappeenrannan, Lappeen ja Lauritsalan seurakuntien, Lauritsalan ja Lamposaaren työväenyhdistyksen sekä Etelä-Karjalan maakuntayhdistyksen edustajia. (Liite 3.)

Loppusoiton jälkeen omaiset ja yhteisöjen edustajat laskivat muistokivelle kukkatervehdyksiä. Tilaisuudesta muodostui liikuttava ja monia muistoja herättävä.

LIITTEET (4):

1. liite, Keijo Martikainen, 24.5.2023 medialle

Pontuksella 1918 surmattujen muistotilaisuus

Muistolaatan ja -puun julkistamistilaisuus Pontuksella 25.4. 1918 tutkimatta teloitettujen 22 miehen muistolle on keskiviikkona 14.6.2023 klo 15.00. Tilaisuuden tapahtumapaikkana on Pontus, Muukontien ja Juusteninkadun risteyksen läheisyydessä oleva alue. Muistotilaisuus ja muistokivi, sen laatta ja viereen istutettu pihtakuusi kertovat ja muistuttavat Jooseppi Suikin omistaman Savikkopellon (aikanaan myös pikkuvihan venäläissotilaitten vuoksi kutsutun Vennäisenpelton osan) tapahtumista Pontuksella 25.4. 1918.

Tapahtuman ohjelmana on muistopuheet ja musiikkiesitykset. Puhujina ovat Lappeenrannan kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Sanna Koskenranta, hankkeen yksi alulle laittaja Risto Kakkola ja yhden surmatun omaisen Antti Vanhanen.

Musiikkiesityksestä vastaa trumpettisti Kari Laine. Autot voi pysäköidä Muukontien varteen ja siinä olevan pyörätien varteen.

Lisätietoja: Antti Vanhanen p. 0500 873 300, Risto Kakkola, p. 040 763 5780

Tiedotusvälineet ovat tervetulleita tilaisuuteen.

Työryhmä, puheenjohtaja Keijo Martikainen. 040 833 0373

2. liite, Antti Vanhanen työryhmälle, 2.6.2023, (korjattu versio 5.7.2023)

Kävin läpi kaikki 22 teloitettua (Työväen Arkisto, Toivo Tapanaisen muistiinpanot, Paula Kärjen tutkimusaineisto, Koston kevät -julkaisu, Lappeen seurakunnan kuolleitten kirja, Suomen sotasurmat 1914–1922).

Perheelliset miehet ja alaikäiset lapset:

Miettinen, Jaakko – 2

Poikolainen, Juho – 2

Pusa, Esaias – 2 täysi-ikäistä, 5 alaikäistä, joista 17-vuotias teloitettu (naimattomissa)

Vanhanen, Jooseppi – 5;

Vesivalo, Pietari (Joutseno) – 3, **yht. 5 miestä – 17 alaikäistä lasta**

Naimattomat:

Hartikka, Edvard

Hiltunen, Toivo Ilmari

Jokela, Tuomas

Kaarakainen, Kalle

Koppinen, Martti

Musto, Jooseppi

Niemimuukko, Eljas

Nieminen, Onni

Partanen, Petter Feliks

Partanen, Johan

Puranen, Antton

Pusa, Elias (Esaianpoika, isä perheellisissä)

Pusa, Juhana (Esaianpoika, 17 v., isä perheellisissä)

Turkia, Juho (Joutseno)

Turkia, Pietari (Joutseno)

Vesivalo, Matti (Joutseno) **yht. 16**

Lopullinen tarkistus selvitti, että teloitettuja oli 21, laatassa virheellisesti 22, (Toivo Tapanaisen muistiinpanoissa oli Anton Turkian nimi, ja Tikka – Arposen ”Koston keväässä” Toivo Ilmari Hiltunen oli jaettu kahdeksi henkilöksi.)

3. liite, Antti Vanhanen, 16.6.2023, laaja jakelu

Sukulaiset ja ystävät,

Jotkut teistä olitte keskiviikkona 14.6. klo 15 Pontuksella (Laihialla) 25.4. 1918 teloitettujen muistokiven ja -puun paljastustilaisuudessa. Useat ette päässeet.

Siksi lähetän tilaisuudesta kuvan. Muistokiven paljastivat Marja Lukkari (rieskaemäntä) ja Pekka Lukkari (kotiseutuyhd. pj., tulentalloja) Joutsenon kotiseutuyhdistyksestä. Uhreista neljä oli joutsenolaista, muut Lappeelta.

Tilaisuus kesti 30 min. Siinä puhuivat Lappeenrannan kaupunginvaltuuston pj. Sanna Koskenranta, Risto Kakkola ja Antti Vanhanen. Trumpetisti Kari Laine soitti sekä alku- että loppumusiikin.

Väkeä oli paikalla 83 henkeä.

Laatan teksti: *Vuonna 1918 huhtikuun 25. päivänä täällä tutkimatta teloitettujen 22 miehen muistolle.*

4. liite, kunnallisneuvos Risto Kakkolan puhe

Hyvät naiset ja miehet,

olemme kokoontuneet muistamaan Suomen historian synkimpiä hetkiä ja tapahtumia. Miten niihin ajaututtiin, miten huonosti olivat asiat, että tartutaan aseisiin olojen kohtaamiseksi. Vedetään punainen lyhty torniin ja nousta kapinoimaan hallitusta vastaan.

Tämän tilaisuuden tapaisia tapahtumia, jossa pikaistuksissa teloitetaan ilman asianmukaista kuulustelua ja syyttömiä ihmisiä, oli kohtuuttoman paljon. Olisi pitänyt nukkua kunnolla yön yli. Tässä tapauksessa olisi pitänyt nukkua vielä pari yötä, päätös olisi varmasti ollut toinen. Ei olisi tehty lopullisia päätöksiä tunnekuohuissa.

Yksittäinen tapaus saattaa olla jossain kirjassa vaikka yhden kappaleen juttu, joka lukijalta unohtuu mielestä. Uhrien omaisten mielestä se ei poistu koskaan, ei lähiyhteisönkään ihmisiltä ja olen varma, että ei myös ampujilta. Unettomia öitä.

Vuoden 1918 tapahtumat olivat erittäin traumaattisia, veli veljeä vastaan ja ehkä siksikin niistä on kirjoitettu aika vähän. Verrataan talvisotaan, josta kertovia kirjoja on kirjaston hyllyt pullollaan. Sotatoimet kestivät lähes päivälleen yhtä kauan, mutta kuolonuhreja enemmän v. 1918.

V. 1918 itse sotatoimissa ei kuolonuhrien määrä ollut kovinkaan suuri, mutta sodan loppupuolella ja sotimisen loputtua pääsi raivo valloilleen ja tapahtui valitettavia pikateloituksia. Vankileirien olot olivat kammottavia ja nälkäkuolemia tuli paljon. Ihmeenä täytyy pitää, että Talvisodassa oltiin niinkin yhtenäisenä yhteistä vihollista vastaan.

Pystymmekö vieläkin, yli 100 vuotta tapahtumista, suhtautumaan vain historian kannalta, omat tunteet nousevat pintaa.

Vieläkään emme voi olla yhtä mieltä v. 1918 tapahtumien nimestä, oliko se kansalaissota, vapaussota, sisällissota, kapina, luokkasota vai mikä.

Kävin 25 vuoden ajan kaatuneiden muistopäivänä sodissa kaatuneiden haudoilla laskemassa kaupungin edustajana kukkalaitteita. Vielä viime vuosiin asti oli käytäntö, että vasemmiston edustajat laskevat kukkalaitteen vakaumuksensa puolesta kaatuneiden haudalle ja oikeiston edustajat vapaussodan sankarivainajien muistomerkillä. Ainakin muutamana vuonna kukkalaitteet kestivät edustajien käsissä ilman tätä jakoa, kiitos Antti Vanhasen yhteydenoton.

Kun me tunteella suhtauduttiin asioihin niin tiedämmekö, miten esi-isämme, oliko minun ikäluokkani isoisä punainen vai valkoinen vai täysin ulkopuolinen. Emme kyllä aina tiedä, millaisissa oloissa he elivät ja miten näihinkin asioihin suhtautuivat.

Kiitos tämän muistomerkin puuhahenkilöille, kiitos kaupungin viranhaltijoille, muistetaan maamme historiaa, sitä synkkääkin puolta. Nuistamme näitä miehiä, jotka joutuivat sattumalta antamaan henkensä itsenäisyytemme alkutaipaleella.

Hyvää kesää kaikille.

5. liite, omaisten edustajan puhe, teologian tohtori Antti Vanhanen

Muutama kerrallaan heidät vietiin teloitattajien eteen. Miltä heistä tuntui?

Miltä se tuntui, kun lapselle tokaistiin: *Ai, siekii oot niit punikkie pentui.*

Tutkija Ville Kivimäen äidinpuoleinen suku on täältä Laihialta. Kivimäki on taltioinut: *Hänen oli vaikea löytää töitä ja ´punikin pentuna` häntä uhkailtiin ja halveksittiin*

Me vanhempi ikäpolvi opiskelimme sotien, voittajien ja hallitsijoiden historiaa. Kuitenkin kyse on aina yhden ihmisen elämästä. Hänestä ja hänen läheisistään. 105 vuotta on kulunut tapahtumasta, jonka vuoksi olemme koolla.

Teloitetut olivat pääasiassa nuoria naimattomia miehiä. Heillä oli elämä edessään ja heillä kaikilla

jatkuu...

Turman uhrien muistolaatan paljastivat Marja ja Pekka Lukkari Joutsenon kotiseutuyhdistyksestä. Taustalla työryhmän puheenjohtaja Keijo Martikainen ja sihteeri Antti Vanhanen. (Kuva: Timo Talonpoika.)

Muistotilaisuudessa oli läsnä 83 henkiä. (Kuva: Esa Rantanen.)